

La política lingüística a Letònia

per Giovanni Poggeschi

Resum

Letònia ha estat acceptada al "club" europeu l'1 de maig de 2004. Per tal de complir els criteris europeus, Letònia s'ha vist obligada a canviar algunes de les seves disposicions pel que fa a la ciutadania. La legislació lingüística, que és un altre pilar del sistema jurídic, i que tendeix a crear una societat monolingüe (com a mínim en l'esfera pública), també s'ha declarat completament legítima.

La (re)construcció d'un Estat Nació ha de preveure un sistema en què la nació fundadora s'imposi sobre les altres, però tot i així, s'han de protegir i respectar les minories. L'autor d'aquest assaig justifica les mesures lingüístiques que recull la Llei de la llengua estatal de 1999 i la Reforma Educativa de 1998, i critica les disposicions de ciutadania (tot i que s'han millorat) que exclouen molts residents legals de la presa de decisions polítiques.

Sumari

1. Introducció
2. El marc normatiu
3. Els continguts principals de la Llei de la llengua estatal de 1999
4. Educació
5. La legislació de la ciutadania
6. La jurisprudència letona i europea relacionada amb la política lingüística letona
7. Conclusions

1. Introducció

Durant els darrers 15 anys, la situació sociolingüística de Letònia ha canviat radicalment. L'any 1989, a la República Soviètica de Letònia hi havia dues llengües oficials: el rus, que era oficial arreu del territori de la Unió Soviètica, i el letó, la llengua pròpia de la República, que també era llengua oficial. Amb anterioritat, la llengua letona era utilitzada i reconeguda per la majoria de la gent, com les altres llengües minoritàries, en un grau inferior especialment en l'àmbit de l'educació. Tot i així, l'estatus del rus com a llengua internacional era aclaparadorament superior en aquesta part del món. Des d'un punt de vista sociolingüístic podem dir que el letó era una llengua minoritària: la situació actual és la contrària; el letó és una llengua majoritària, mentre que el rus és una llengua minoritària dins de la nova República democràtica de Letònia, membre de la Unió Europea.

Segons el cens de l'any 2000, el percentatge de letons ha augmentat fins al 57,6 %, el de russos ha disminuït fins al 29,6 %, els polonesos representen el 2,5 %, els ucraïnesos el 2,7 %, els bielorrussos el 4,1 %, els lituans l'1,4 %, i els jueus el 0,4 %. Les xifres referents a les llengües maternes difereixen lleugerament: el 62 % dels habitants assenyalen el letó com a llengua materna pròpia i amb un 36,1 % el rus és la llengua que parla el segon percentatge més elevat d'entre les llengües natives.¹

Cal aclarir dos punts, però: els residents de Letònia no coincideixen amb els ciutadans d'aquest país i la diferència entre la identitat "ètnica" i "lingüística" es pot explicar com a conseqüència de l'antic sistema soviètic on els documents oficials indicaven la nacionalitat, que s'hereta del pare i que no impedeix poder "canviar de llengua".

És molt interessant analitzar el cas de Letònia perquè mostra, d'una banda, la necessitat i el desig de recrear un marc nacional que justifiqui l'adopció de mesures per promoure la llengua estatal que poden semblar exigents, però que s'han d'entendre com a polítiques a

¹ Es pot trobar informació a l'adreça: <<http://www.csb.lv/Satr/atsk2.htm>>.

favor d'una llengua en perill, la supervivència de la qual és fonamental per a la supervivència de la pròpia nació.² D'altra banda, la llengua és una de les característiques més importants d'una nació i aquest és també el cas dels letons, que han demostrat un elevat grau de fidelitat a la seva llengua.

Aquest article analitzarà, en primer lloc, la legislació de la llengua de la República de Letònia, llengua que, després d'algunes observacions inicials, s'ha considerat compatible amb els estàndards generals de drets humans i amb la legislació europea. De fet, el comissari de la Unió Europea responsable de l'ampliació, Günter Verheugen, va afirmar que Letònia compleix tots el criteris en l'àmbit de la integració social i que ha complert tots els requisits internacionals pel que fa a les minories ètniques.³ A continuació d'aquesta anàlisi trobarem diverses crítiques de la disposició referent a la ciutadania de Letònia, que són importants per als membres de les minories lingüístiques.⁴

2. El marc normatiu

Segons l'Article 4 de la Constitució de 1922, revisada i "revitalitzada",⁵ "La llengua letona és la llengua oficial a la República de Letònia". El 30 d'abril de 2002, com a part de les anomenades "esmenes de la llengua" a la Constitució, l'Article 18 també es va complementar amb la disposició que cada membre del Parlament (MP) té l'obligació de jurar o de fer la promesa "de ser fidel a Letònia, enfortir la seva sobirania i la llengua letona com a única llengua estatal, defensar Letònia com a Estat independent i democràtic, complir els seus deures de bona fe i respectar la Constitució i les lleis."

Poc després del retorn de la democràcia i la independència, Letònia va promulgar una llei amb la intenció d'enfortir la llengua letona, la *Valsts Valoda Likums* o Llei de la llengua estatal de 1992. Aquesta llei permetia, tot i que en casos limitats, l'ús d'altres llengües històriques de Letònia, com el rus i l'alemany, però l'única llengua oficial era la llengua estatal, és a dir, el letó.

La nova llei de la llengua estatal, fixada l'any 1999, és molt més "exigent" que l'anterior. Per exemple, segons l'Article 5 d'aquesta llei, "Qualsevol altra llengua utilitzada a la República de Letònia, excepte la llengua *liv* (una antiga llengua finesa que només parlen una dotzena de persones), es considerarà una llengua estrangera, en el sentit d'aquesta llei."

3. Els continguts principals de la Llei de la llengua estatal de 1999

Aquesta llei té una doble naturalesa: per una banda, és una eina normativa molt típica per a la majoria, però, per altra banda, reflecteix un esperit de defensa i de promoció de la llengua local que l'equipara amb altres lleis lingüístiques d'Europa que accentuen un tipus de política d'"acció afirmativa". Aquest esperit de promoció d'una llengua en perill també està present a la llei catalana de política lingüística⁶ i fins i tot a la llei lingüística francesa de 1993.⁷

Segons l'Article 1, les finalitats d'aquesta llei són les següents:

- 1) la preservació, protecció i desenvolupament de la llengua letona;
- 2) la preservació de l'herència cultural i històrica de la nació letona;
- 3) el dret a utilitzar la llengua letona lliurement en qualsevol esfera de la vida arreu del territori de Letònia;
- 4) la integració de les minories nacionals en la societat letona, alhora que es respecta el dret

² Un escriptor letó destaca el fet que encara avui dia hi ha una manca d'igualtat entre els russos i els letons, que justifica les mesures a favor de la llengua letona: DRUVIETE I., *La situation sociolinguistique de la langue lettone*, in MAURIS J. (sous la direction de)., *Les politiques linguistiques des Pays baltes*, Saint-Laurent (Québec-Canada), Les Publications du Québec, 1998, pàg. 144.

³ VAN ELSUWEGE P., *Russian-Speaking Minorities in Estonia and Latvia: Problems of Integration at the Threshold of the European Union*, ECMI Working Paper n. 20, 2004, pàg. 7. El text està disponible *on-line* a l'adreça: <http://www.ecmi.de/doc/public_papers.html>.

⁴ L'article d'Ina Druviete també està disponible a Internet a l'adreça:

<<http://www.gencat.cat/llengua/noves>> Noves SL, Hivern 2001, Druviete

⁵ Aquesta Constitució es va "congelar" durant gairebé 70 anys, i després va substituir la/es Constitució/ions soviètica/ques que han estat en vigor durant aquest període.

⁶ Poggeschi, G., *Le nazioni linguistiche della Spagna autonómica*. Padova: CEDAM, 2002, pàg. 134-194.

⁷ Debbasch, R., "La reconnaissance constitutionnelle de la langue française". *Revue française de droit constitutionnel*, 1992, pàg. 457 i següents.

d'aquestes minories a utilitzar la seva llengua materna o qualsevol altra llengua;
5) l'augment de la influència de la llengua letona en l'entorn cultural de Letònia promovent una ràpida integració de la societat.

És important destacar tant l'objectiu d'enfortir la llengua local, que necessita polítiques de suport per aconseguir-ho, com alhora la preocupació per la integració de les minories nacionals en la societat letona. Per tal de complir aquest objectiu, els membres de les minories nacionals han d'aprendre la llengua letona, però se'ls garanteix l'ús de la seva llengua en l'esfera privada.

Els Articles 2, 6 i 7 contenen les disposicions fonamentals per a l'ús de la llengua letona en les institucions públiques i privades i diuen així:

Article 2

(1) Aquesta llei regularà l'ús i la protecció de la llengua estatal a les institucions municipals i estatals, als tribunals i a les agències que pertanyen al sistema judicial, així com a les altres agències, organitzacions i empreses (o companyies), en l'àmbit de l'educació i en altres esferes.

(2) L'ús de la llengua a les institucions privades, organitzacions i empreses (o companyies) i l'ús de la llengua pel que fa als treballadors autònoms es regularà en els casos en què les seves activitats afectin els interessos públics legítims (seguretat pública, salut, ètica, atenció sanitària, protecció dels drets del consumidor i dels drets laborals, seguretat laboral i gestió de l'Administració pública) (a partir d'ara també: interessos públics legítims) i es regularan de manera que la restricció aplicada per garantir els interessos públics legítims s'equipari amb els drets i els interessos de les institucions privades, organitzacions, companyies (empreses).

(3) La llei no regularà l'ús de la llengua en la comunicació extraoficial dels residents de Letònia, la comunicació interna dels grups ètnics i nacionals, la llengua utilitzada durant els actes de culte, cerimònies, rituals i qualsevol altre tipus d'activitats religioses de les organitzacions religioses.

Article 6

(1) Els treballadors de les institucions estatals i municipals, dels tribunals i de les agències que pertanyen al sistema judicial, a les empreses estatals i municipals, així com els treballadors de les companyies en què l'estat o el municipi posseeix la quota més elevada de capital, han de saber la llengua estatal i utilitzar-la en la mesura necessària per portar a terme les seves obligacions professionals i laborals.

(2) Els treballadors de les institucions privades, organitzacions, empreses (o companyies), així com els treballadors autònoms, han d'utilitzar la llengua estatal si les seves activitats estan relacionades amb els interessos públics legítims (seguretat pública, salut, ètica, atenció sanitària, protecció dels drets del consumidor i dels drets laborals, seguretat laboral i gestió de l'Administració pública).

(3) Els treballadors de les institucions privades, organitzacions i empreses (o companyies), així com els treballadors autònoms que, tal com exigeix la llei o altres lleis normatives, desenvolupen certes funcions públiques han de saber la llengua estatal i utilitzar-la en la mesura necessària per portar a terme les seves funcions.

(4) Els especialistes estrangers i els membres estrangers de l'administració d'una empresa (o companyia) que treballa a Letònia han de saber la llengua estatal i utilitzar-la en la mesura necessària per portar a terme les seves obligacions professionals i laborals, o ells mateixos han de garantir la traducció a la llengua estatal.

(5) El Gabinet de Ministres haurà d'establir el nivell exigít de competència de la llengua estatal de les persones esmentades en els paràgrafs 1, 2 i 3 d'aquest article, així com el procediment d'avaluació de la competència de la llengua estatal d'aquestes persones.

Article 7

(1) La llengua estatal serà la llengua de les reunions oficials i d'altres reunions de negocis celebrades per les institucions estatals i municipals, tribunals i agències que pertanyen al sistema judicial, a les empreses i companyies estatals i municipals en què l'estat o un municipi posseeix la quota més elevada de capital. Si els organitzadors consideren necessari l'ús d'una llengua estrangera durant la reunió, ells mateixos hauran de proporcionar la traducció en la llengua estatal.

(2) En tots els altres casos en què s'utilitzi una llengua estrangera en les reunions oficials i en altres reunions de negocis, l'organitzador proporcionarà la traducció en la llengua estatal si ho sol·licita com a mínim un participant de la reunió.

Les disposicions esmentades anteriorment mostren la voluntat de garantir una forta presència de la llengua estatal també en el sector privat,⁸ tot i que és necessari destacar que expressions com “en la mesura necessària” fa que l’obligació d’utilitzar només la llengua letona a les reunions internacionals o a les activitats que afecten les minories sigui menys rígida.

Aquesta Llei ha ocasionat diverses discussions, especialment per part dels parlants de les llengües minoritàries. L’objectiu de la Llei de la llengua estatal (juntament amb algunes regulacions que la fan més efectiva⁹) té una bona base: és la consolidació d’una llengua rara i “delicada”, parlada per un petit percentatge de la població mundial, en la qual el sentiment nacional de Letònia i la seva identitat troben un lloc privilegiat. Per tal de salvar el letó és necessari promoure fortes polítiques lingüístiques, i els membres de les minories lingüístiques han de ser conscients de la importància d’aprendre la llengua estatal. Algú ha assenyalat que és demanar massa que, en pocs anys, les persones que no són letones tinguin un canvi d’actitud lingüística: la mentalitat general dels membres de les minories nacionals ha de canviar passant del sentiment de ser la majoria a la realitat de ser una minoria.¹⁰

Existeix una autoritat especial que controla l’eficàcia de les polítiques lingüístiques. De fet, segons l’Article 26:

(1) El Centre de Llengua Estatal controlarà el compliment d’aquesta Llei a la República de Letònia.

(2) El Centre de Llengua Estatal estarà subordinat al Ministeri de Justícia, i el Gabinet de Ministres haurà d’aprovar els Estatuts del Centre.

4. Educació

L’any 1995 hi havia més de 20 societats culturals minoritàries diferents en funcionament i era possible ser educat en una de les vuit llengües a les escoles russes, jueves, poloneses, estonianes, ucraïneses, lituanes, romes i bielorruses subvencionades per l’Estat.¹¹ Els grups ètnics més petits com ara els tàtars, armenis, àzeris, alemanys i livonis podien rebre educació en les seves llengües a les classes de catequesi dels diumenges.¹²

La llei d’educació de 1991 va donar dret a les persones a ser educades en la seva llengua nativa i, alhora, va enunciar que la llengua de l’Estat s’havia d’ensenyar a tots els nens. Aquesta estratègia comunitària va haver de canviar, i la Llei d’Educació de 1998 és l’instrument normatiu fonamental que demostra aquest canvi. Aquesta llei preveu la introducció de la llengua letona com a llengua educativa a totes les escoles secundàries estatals i la implementació de l’educació bilingüe a les escoles primàries a partir de l’1 de setembre de 2004. S’ha descrit el sistema educatiu letó com “la força motriu més important del procés d’integració”¹³

Els articles més rellevants de la Llei d’Educació són els següents¹⁴:

Article 9. Llengua d’adquisició de l’educació

(1) A les institucions educatives estatals i municipals l’educació es rebrà en la llengua estatal.

(2) L’educació es pot rebre en d’altres llengües:
a les institucions educatives privades;

⁸ En el món de la literatura sobre drets lingüístics, l’obra més important del sector privat és Milian, A., *Público y privado en la normalización lingüística. Cuatro estudios sobre derechos lingüísticos*. Barcelona: Atelier Editorial, 2001.

⁹ El text de la Llei de llengua estatal de Letònia i les regulacions posteriors es poden visitar a l’adreça següent: <<http://dev.eurac.edu:8085/mugs2/browse.jsp>>.

¹⁰ Per obtenir informació sobre els russos als països veïns, vegeu Laitin, D., *Identity in Formation: The Russian-Speaking Populations in the Near Abroad*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1998.

¹¹ Dobson, J., *Ethnic Discrimination in Latvia*, in O’Reilly, C. (editor), *Language, Ethnicity and the State* (vol. 2). *Minority Languages in Eastern Europe post-1989*, New York: Palgrave, 2001, pàg. 172.

¹² *Ibidem*.

¹³ *National Programme “The Integration of Society in Latvia”*, Riga, 2001, a l’adreça: <<http://www.ng.gov.lv>>, pàg. 56.

¹⁴ El text sencer està disponible a:

<http://www.minelres.lv/NationalLegislation/Latvia/Latvia_Education_English.htm>.

b) a les institucions educatives estatals o municipals que posin en marxa programes educatius de minories nacionals. El Ministeri d'Educació i Ciència determinarà quines assignatures d'aquests programes s'han d'ensenyar en la llengua estatal;

c) a les institucions educatives que prescriuen les lleis especials.

(3) Qualsevol persona que hagi de ser educada per aconseguir l'educació primària o secundària dominarà la llengua estatal i s'examinarà d'aquesta matèria en la mesura i d'acord amb el procediment establert pel Ministeri d'Educació i Ciència.

(4) Els exàmens per aconseguir els certificats professionals es faran en la llengua estatal.

(5) Els papers necessaris per certificar un títol acadèmic (diplomatura o llicenciatura) i un doctorat s'escriuran i es presentaran en la llengua estatal, excepte en els casos en què altres lleis ho estableixin.

(6) La presentació del certificat professional i el canvi d'una professió subvencionada per l'Estat o pel pressupost municipal es farà en la llengua estatal.

Article 41. Programes Educatius per a les Minories Nacionals

(1) Les institucions educatives prepararan programes educatius per a les minories nacionals d'acord amb els estàndards educatius estatals, utilitzant com a base models educatius generals que han estat aprovats pel Ministeri d'Educació i Ciència.

(2) Els programes educatius minoritaris inclouran, a més, el contingut necessari [exigit] per adquirir la cultura ètnica adequada i la integració de la minoria a Letònia [a la societat letona].

(3) El Ministeri d'Educació i Ciència determinarà les assignatures d'estudi dels programes educatius minoritaris que s'han d'estudiar en la llengua estatal.

Segons el programa previst, les assignatures que a partir de l'1 de setembre de 2004 es podran ensenyar en llengües minoritàries a les escoles secundàries de llengües minoritàries, són només de llengües minoritàries, i també assignatures "relacionades amb la identitat i la cultura minoritàries".

S'ha generat un conflicte¹⁵ perquè les persones russoparlants consideren que aquestes disposicions els discriminin. Com a conseqüència, la nova situació pot originar l'increment d'escoles privades en llengua russa, "una opció a la qual només hi poden accedir els fills de les famílies benestants".¹⁶

De ben segur que la qüestió de l'educació és molt delicada, però s'espera que les autoritats letones creïn un sistema en què la llengua letona sigui fonamental. Un sistema d'aquest tipus de ben segur que no crearà guetos lingüístics en els quals la gent no sàpiga la llengua estatal. La integració de les persones que no parlen letó té el seu punt de partida en el sistema educatiu. Per aconseguir aquesta integració cal "sacrificar" alguns drets lingüístics de la minoria russoparlant, però això s'ha d'entendre des de l'òptica de la creació d'un Estat-Nació que respecta les minories, però que considera que el seu estatus no és igual que el de la majoria, que correspon a la nació fundadora.

5. La legislació de la ciutadania

La legislació letona pel que fa a la llengua estatal, i la legislació relacionada amb l'educació s'han d'entendre com un esforç per proporcionar una base sòlida per recuperar una llengua que, tot i ser la llengua majoritària, s'ha de considerar com una "llengua en perill".

El que suscita més dubtes infundats sobre la legislació letona pel que fa a les minories és el paquet de disposicions relacionades amb la ciutadania. Alguns comentaristes han descrit aquestes mesures com un desig existent, però inconfessable, de fer desaparèixer de Letònia la major part dels russoparlants, fent-los fora del país.

La Llei de ciutadania de 1993 i les regulacions relacionades amb ella, tot i que al 1998 se n'han esmenat els aspectes més extrems per complir els requisits europeus, limiten l'accés immediat a la ciutadania letona a totes aquelles persones que ja la posseïen l'any 1940 (any en què Letònia va perdre la sobirania) i als seus descendents, i a totes aquelles persones que

¹⁵ Des de 1999 l'Arxiu Minelres ha publicat el full informatiu electrònic: "Qüestions minoritàries a Letònia", una valuosa font d'informació: <<http://www.minelres.lv/MinIssues/info/2004/80.html>>. La darrera qüestió d'aquest full informatiu està disponible a l'adreça: <<http://lists.delfi.lv/pipermail/minelres/2004-April/003303.html>>.

¹⁶ Dobson, J., *Ethnic Discrimination in Latvia*, cit., pàg. 173.

van néixer a Letònia després de l'any 1991: per a l'altra gent hi ha d'haver un "procés de naturalització", segons l'anomenat "sistema finestra" (*window-system*), que disposa un nombre màxim anual de "naturalitzacions". Com a conseqüència d'això, prop de 600.000 residents de Letònia segueixen sense estar nacionalitzats: se'ls concedeixen certs drets (la majoria atorgats per mitjà de la Llei d'estatus dels antics ciutadans soviètics), però no tenen dret a drets polítics fonamentals.¹⁷

Més concretament, segons l'Article 2 són ciutadans de Letònia:

1) Les persones que eren ciutadanes de Letònia el 17 de juny de 1940 i els seus descendents que s'hagin registrat segons els procediments que estableix la llei, excepte les persones que hagin esdevingut ciutadanes (subjectes) d'algun altre estat després del 4 de maig de 1990.¹⁸

És, doncs, indubtable que les "recomanacions de la Comissió Europea van contribuir als canvis de la legislació de la ciutadania i la llengua". L'any 1998, per exemple, Letònia va abolir el 'sistema finestra' i va concedir, a petició dels pares, la ciutadania dels nens sense nacionalitat nascuts a Letònia després del 21 d'agost de 1991".¹⁹ De fet, el nou text de l'Article 3 diu el següent:

Un infant nascut a Letònia després del 21 d'agost de 1991 serà reconegut com a ciutadà letó en el procediment que es determina a la segona i a la tercera part d'aquest Article, sempre que el nen/a compleixi els requisits següents:

Letònia és el seu país de residència permanent;

no ha estat condemnat/ada a presó durant més de cinc anys per cometre un crim dins de Letònia o de qualsevol altre país;

anteriorment, ha estat una persona sense nacionalitat o un no resident.

Aquells canvis són molt importants i reflecteixen la intenció del govern letó d'enfocar la seva política etnopolítica cap a una nova direcció "des que va quedar clar que sis anys d'exclusió a gran escala no va fer més que augmentar la separació ètnica en la societat"²⁰

6. La jurisprudència letona i europea relacionada amb la política lingüística letona

És interessant analitzar alguns processos judicials nacionals i internacionals sobre la llengua i els drets de les minories a Letònia, i també destacar les diferències amb què es tracten aquests casos de diferents maneres segons els diferents paràmetres (i també sensibilitats).

El cas *Mentzen* o *Mencena* del Tribunal Constitucional Letó de 21 de desembre de 2001 ha estat fins ara el judici nacional més important del Tribunal Superior a Letònia.²¹ El 13 de juliol de 2001 Jutta Mencena (a partir d'ara demandant) va presentar una demanda al Tribunal Constitucional perquè després de casar-se amb un ciutadà de la República Federal d'Alemanya, Ferdinand Carl Friedrich Mentzen, el Departament de Ciutadania i d'Afers d'Emigració li va expedir un passaport on l'ortografia del seu cognom era Mencena. La pàgina 14 del passaport indicava en anglès que la forma original del cognom era Mentzen.

El Tribunal Constitucional va declarar la legitimitat de l'article 19 de la Llei de llengua estatal que declara que "Els noms de les persones es presentaran d'acord amb les tradicions de la llengua letona i s'escriuran seguint les normes existents de la llengua literària, tal com es preveu en les disposicions del paràgraf 2 d'aquest capítol." El paràgraf dos, juntament amb

¹⁷ Podeu trobar-ho a: <<http://www.oscewatch.org/CountryReport.asp?CountryID=14>>.

¹⁸ L'article segueix dient el següent: 1) Letons i livonis que resideixin permanentment a Letònia, que s'hagin registrat segons els procediments que estableix la llei i que no tinguin cap altra ciutadania ni hagin rebut un permís d'expatriació de l'estat de la seva ciutadania anterior, en cas que aquest permís se'ls hagi concedit seguint les lleis d'aquell país.

¹⁹ Van Elsuwege, P., *Russian-Speaking Minorities in Estonia and Latvia*, cit. pàg. 17.

²⁰ Pettai, V., *Definitions and Discourse: Applying Kymlicka's Models to Estonia and Latvia*, in Kymlicka, W., Opalski, M., *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*, Oxford: Oxford University Press, 2001, pàg. 267.

²¹ Podeu visitar: <<http://dev.eurac.edu:8085/mugs2/do/blob.html?type=html&serial=1012321939332>>.

la Regulació del Gabinet de Ministres núm. 295 de 22 d'agost de 2000, pertany al cas apel·lat per la Sra. Mentzen (o Mencena), que diu així:

"En un passaport o certificat de naixement, a més del nom i del cognom de la persona que es presenta d'acord amb les normes existents de la llengua letona, es disposarà el nom familiar històric de la persona, o la forma original del nom propi en una llengua diferent, transcrit a l'alfabet romà, si la persona o els pares d'un menor així ho desitgen i ho poden demostrar per mitjà de documents."

Aquesta darrera disposició preserva el dret personal de la demandant, que també pot tenir escrit al passaport el seu nom en la forma original juntament amb la versió letona. Però el Tribunal ha considerat que la "traducció" d'un nom estranger a aquesta llengua pot ser important i vital per la situació sociolingüística de la llengua letona. Aquesta pràctica està més arrelada en la llengua letona que en l'ortografia de qualsevol altra llengua de l'alfabet romà.

S'analitzaran breument dos casos pel que fa a l'obligació lingüística de saber la llengua letona. El primer és el cas *Ignatane*,²² adoptat pel Comitè de Drets Humans de les Nacions Unides (establert a l'article 28 del Conveni Internacional de Drets Civils i Polítics). La protagonista de la notícia va ser la Sra. Antonina Ignatane, una mestra de nacionalitat russa amb ciutadania letona, a qui l'any 1993 se li havia concedit un certificat d'aptitud lingüística que certificava que havia aconseguit el tercer nivell, el nivell de competència més elevat. L'any 1997 es va presentar a les eleccions locals com a candidata al Moviment de Justícia Social i Igualtat de Drets a Letònia. L'11 de febrer de 1997 la van excloure de la llista per mitjà d'una decisió de la Comissió Electoral de Riga, emparant-se en una opinió emesa pel Consell Lingüístic Estatal (CLE) segons la qual el seu nivell de competència de la llengua oficial no era l'exigit. Segons l'Article 9, paràgraf 7 de la Llei d'eleccions als Ajuntaments i als Consells Municipals, de 13 de gener de 1994, qualsevol persona que no posseeixi el nivell 3 de competència de la llengua estatal (el més elevat) no es pot presentar a les eleccions. Segons l'article 22, la Comissió Electoral pot excloure un candidat de la llista si aquest candidat no compleix el requisits corresponents al nivell 3 de competència lingüística de la llengua estatal, i el Consell Lingüístic Estatal ho ha de certificar mitjançant una opinió.

Un cop exhaurits els recursos nacionals, i després que els Tribunals nacionals confirmessin la validesa de la sanció lingüística, la Sra. Ignatane va al·legar que, privant-la de l'oportunitat de presentar-se a les eleccions locals, Letònia violava els articles 2 i 25 del Conveni.

La decisió de la Comissió Electoral va confirmar la decisió anterior, i el Comitè de Drets Humans de les Nacions Unides va afirmar que

"El Partit Estatal és de l'opinió que les disposicions de la Llei d'eleccions als ajuntaments i als consells municipals compleixen els requisits del Conveni Internacional de Drets Civils i Polítics, tal com s'estableix al Comentari General del Comitè de Drets Humans núm. 25, article 25, que declara que "qualsevol condició que s'apliqui a l'exercici dels drets protegits per l'article 25 s'haurà de basar en criteris objectius i raonables". Segons el Partit Estatal, la participació en els afers públics exigeix un nivell elevat de competència de la llengua estatal i aquesta condició prèvia és raonable i es basa en criteris objectius, els quals s'estableixen a la regulació relacionada amb el certificat de competència de la llengua estatal. El partit estatal diu que, segons aquelles regulacions, hi ha diversos grups de persones a les quals se'ls exigeix el nivell 3 de competència de la llengua estatal, entre els quals s'inclouen els representants electorals. El nivell més elevat (nivell 3) demostra l'habilitat de parlar amb fluïdesa la llengua oficial, d'entendre textos escollits a l'atzar i de redactar textos en la llengua oficial relacionats amb les seves obligacions oficials."

L'argument principal de la Sra. Ignatane es basa en el fet que el CLE ja li havia concedit un certificat lingüístic. També descriu les condicions amb què es va portar a terme l'examen: la Sra. Ignatane estava treballant, quan es va interrompre la classe d'alemany que estava fent als alumnes i se li va demanar que fes un exercici per escrit en letó. L'examen el va portar a terme un inspector amb la presència de dos testimonis, que eren mestres de la mateixa escola. Donades les circumstàncies, la Sra. Ignatane va al·legar que no es tinguessin en

²² El text sencer està disponible a: <http://www.riga.lv/minelres/un/cases/UNHRC_Ignatane_2001.html>.

compte les errades ortogràfiques i d'altres errades que es van utilitzar com a prova de la seva limitada competència de la llengua letona. La conclusió del Comitè va ser la següent:

"El Comitè observa que, en aquest cas, la decisió d'un sol inspector, presa uns quants dies abans de les eleccions i que contradiu el certificat d'aptitud lingüística emès uns quants anys abans per un període de temps il·limitat, per part d'un consell d'especialistes de la llengua letona, va ser suficient perquè la Comissió Electoral decidís excloure l'autora de la llista de candidats a les eleccions municipals. El Comitè afirma que el partit estatal no rebutja la validesa del certificat en relació amb la posició professional de l'autora, sinó que basa la seva decisió en els resultats de l'examen de l'inspector pel que fa a l'aptitud de l'autora. El Comitè també destaca que el partit estatal no ha objectat l'argument del Consell segons el qual la llei letona no ofereix diferents nivells de competència de la llengua oficial per presentar-se a les eleccions, sinó que aplica els estàndards i els certificats utilitzats en altres casos. Els resultats de l'examen van fer que es privés l'autora d'exercir el seu dret a participar en la vida pública de conformitat amb l'article 25 del Conveni. El Comitè observa que el primer examen, l'any 1993, es va portar a terme d'acord amb els requisits formals i el van avaluar cinc experts, mentre que l'examen de 1997 es va portar a terme de manera *ad hoc* i només el va avaluar una persona. L'anul·lació de la candidatura de l'autora amb l'examen conseqüent que no es basava en criteris objectius i amb el qual el partit estatal no ha demostrat que el procés va ser correcte, és incompatible amb les obligacions del partit estatal segons l'article 25 del Conveni."

Així, el Comitè conclou que, privant la Sra. Ignatane de presentar-se a les eleccions locals a la ciutat de Riga l'any 1997, exclouent-la de la llista de candidats perquè no tenia prou nivell de competència de la llengua oficial, la Sra. Ignatane ha patit injúries específiques. El Comitè de Drets Humans considera que l'autora és víctima d'una violació de l'article 25, juntament amb l'article 2 del Conveni.

El segon cas és *Podkolzina* versus Letònia, jutjat pel Tribunal Europeu de Drets Humans.²³ També fa referència a la necessitat de posseir el certificat lingüístic per poder-se presentar a les eleccions. La Sra. Podkolzina, una russoparlant nativa, era una candidata a diputada del Partit de la Concòrdia Popular (la coalició pels Drets Humans a favor de la minoria en una Letònia Unida) a les eleccions parlamentàries celebrades l'octubre de 1998. El 21 d'agost de 1998, la Comissió Electoral Central va excloure la Sra. Podkolzina de la llista electoral basant-se en una disposició de la Llei electoral perquè "el seu nivell de competència lingüística estatal era insuficient". La decisió es va prendre després que el Centre Lingüístic Estatal disposés que la competència en la llengua estatal de la Sra. Podkolzina no corresponia al tercer nivell. Es van basar com a punt de referència en els resultats d'un examen que va portar a terme un inspector de la llengua estatal el 7 d'agost de 1998, malgrat el fet que la Sra. Podkolzina, com la Sra. Ignatane, posseeix un certificat vàlid del tercer nivell de competència de la llengua estatal, tal com s'exigeix.

Tot i que les autoritats letones no han contradit la validesa d'aquell document, a la demandant li han exigint presentar un certificat addicional de competència. L'avaluació l'han deixat a discreció d'un sol inspector lingüístic, els poders del qual el Tribunal va considerar excessius. Com a conseqüència, el Tribunal va considerar que, en absència de qualsevol garantia objectiva, el procediment seguit en el cas de la demandant era incompatible amb els requisits de procediment de justícia i de certesa legal a l'hora de determinar si un candidat és apte per a les eleccions.

Òbviament, no és el Tribunal qui ha de determinar l'elecció de la llengua laboral d'un parlament nacional, "...ja que aquella elecció es va dictaminar per mitjà de consideracions històriques i polítiques i, en principi, era exclusivament l'Estat que l'havia de determinar...", però alhora la demandant posseïa un certificat lingüístic vàlid que demostrava que podia participar en l'activitat del *Saeima* (Parlament) sense cap mena de problema. Com a conseqüència d'això, el Tribunal va declarar unànimement que s'havia produït una violació de l'Article 3 del Protocol núm. 1 (dret a les eleccions lliures).²⁴

²³ Hoffmeister, F. comenta aquest judici a *American Journal of International Law*, vol. 97, afl. 3, 2003, pàg. 664-669.

²⁴ Es pot veure el text (en francès) a l'adreça:

<<http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=1202194024&Notice=0&NoticeMode=&RelatedMode=0>> .

D'aquesta manera, tot i que els principis ratificats a la Llei de la llengua estatal són completament legítims, aquest no és el cas de les actuacions específiques que han emprats alguns funcionaris. De fet, en ambdós casos els "inspectors lingüístics" van abusar de la seva posició per denegar un dret fonamental a dos ciutadans. L'impacte d'aquells casos deu haver estat rellevant perquè el 9 de maig de 2002, el *Saeima* va decidir abolir els requisits de la llengua estatal per als candidats a diputat a les eleccions parlamentàries i municipals.

Sembla que aquesta concessió es compensa amb la revisió que afecta l'Article 18 de la Constitució, que actualment conté una nova disposició segons la qual cada Membre del *Saeima* té l'obligació de lliurar un certificat d'adhesió que inclogui la promesa "d'enfortir ... la llengua letona com a única llengua estatal".

Una altra "peça" fonamental de la política lingüística a Letònia que s'ha presentat davant del Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH) és la reforma educativa prevista per a l'any 2004 que preveu deixar de donar suport estatal a l'educació secundària en llengües minoritàries.²⁵ És difícil preveure com reaccionarà el Tribunal, però si és cert que es va presentar la sol·licitud argumentant que s'ha negligit el dret a escollir la llengua de l'ensenyament, la demanda té poques perspectives per tirar endavant, donat el precedent del *Cas Lingüístic Belga* de 1968, que declara que les "conviccions filosòfiques" de l'Article 2 del Protocol 1 de la Convenció Europea de Drets Humans no inclou el dret a escollir la llengua de l'ensenyament a les escoles. Aquest principi també s'ha utilitzat al famós judici del Tribunal Constitucional espanyol 337/1994, de 23 de desembre, que declara legítim el sistema educatiu català.²⁶

7. Conclusions

Una doctrina molt crítica de les polítiques de llengua i ciutadania letones declara que "el projecte nacionalista té com a objectiu establir un estat-nació basat en la llengua i la cultura letones en un territori que actualment és summament multicultural, i es rebutja el multiculturalisme perquè no pot garantir la supremacia del grup ètnic titular".²⁷

En aquest sentit, plantejo el dubte si en aquest marc s'utilitza erròniament el terme "multicultural": el que les institucions letones rebutgen clarament és un sistema basat en la igualtat de les nacionalitats que viuen en el seu territori. Els letons tenen dret a reconstruir la seva democràcia i el seu Estat, prenent com a base els seus valors culturals nacionals, com la llengua. L'Estat és, en gran mesura, "de la nació cultural dominant i per a la nació cultural dominant"²⁸. Això implica que els membres de la minoria s'han d'integrar en aquest Estat, però l'Estat també ha de respectar i promoure alguns drets minoritaris. A Letònia no hi ha espai per a un Estat basat en la igualtat política dels letons i dels russos (parlants), però s'ha d'admetre un cert grau de multiculturalisme. Els polítics hauran de determinar com s'ha de portar a terme aquesta doble tasca.²⁹ El que és del tot incongruent amb aquest doble objectiu és excloure una gran part dels residents del país de les decisions polítiques. Això explica per què les polítiques de Letònia haurien de tenir com a objectiu una millor integració dels russoparlants no solament a través de l'educació, sinó també amb la permissió d'un nivell més alt de participació en la presa de decisions, i garantir que es concedeixi la ciutadania a tots els residents legals de la República de Letònia.

Giovanni Poggeschi

Acadèmia Europea de Bolzano <<http://www.eurac.edu/index>
giovanni.poggeschi@eurac.edu

²⁵ La qüestió s'analitza a l'adreça: <<http://lists.delfi.lv/pipermail/minelres/2002-October/002356.html>>.

²⁶ AA. VV., *La lengua de enseñanza en la legislación de Cataluña*, Barcelona: Col·lecció Institut d'Estudis Autònoms, 1994.

²⁷ Dobson, J., *Ethnic Discrimination in Latvia*, cit., pàg. 177.

²⁸ Brubaker, R., *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

²⁹ Stepan, A., *Arguing Comparative Politics*, Oxford: Oxford University Press, 2001, pàg. 189-190.